

Türküstan

www.turkustan.az

**Dilqəm
ƏHMƏD**

ladım. 1918-ci ildə əsgəri liseyden məzun oldum... Əsgərlik məsləhətini seçməyimə mərhum atam səbəb olmuşdu. Mərhum gözüa-

sarlığına göndərməyimi istədim və orada işə başladım... Naxçıvanda vəzifədə ikən 9-cu Qafqaz tümeninin İrəvanda olduğunu öyrəndim. Atam Rüşti paşanın qüvvələrinin səfəndə Osmanlı imperatorluğunun əsgəri qüvvələri ilə çiyin-çiyinə mücadilə edirdi. Rüşti paşa o illərdə tümen komandanı idi, əşirətlərlə, xüsusilə bizim əşirətimizlə çox sağlam əlaqəsi vardı. Atamın əmrində 600 süvaridən meydana gəlmiş bir qüvvət vardı. Atam Bədir bəy Rüşti paşadan təltif də almışdı!

Kinyas Kartal o illərdə türkcə qənim kəsilən erməni silahlı dəstələri

hərbində ruslarla birgə iştirak etmək məcburiyyətində qalır. Əşirət böyükləri aralarında qərar alırlar. Dədəm Fəthi bəy əsgərlərinə əmr verir, lakin savaşa meydanına girincə hamısı Osmanlının tərəfinə keçib ruslara atəş açırlar. Vəziyyəti görən rus idarəçiləri Fəthi bəyi aradan götürmək üçün Doğubəyaziddəki komandana verməsi üçün onunla zərf göndərirlər. Qurduqları plana görə dədəm zərfini verdikdən sonra əşirətinin xaricində qalan bir bölgədə öldürülməkdədi. Vəziyyəti anlayan dədəm canını qurtara bilir. Daha sonra əşirət alayımız türk qüvvələri ilə birləşir. Aradan

nizdə müsəlmanlara yer yoxdursa, ayrılıb gedərəm. Burada müsəlman tələbələrin oxuma haqqı varsa, heç kimin mənə həqarət etməyə haqqı yoxdur. Təhqir edildim, qarşılıq verdim" dedim. Bunun üzərinə təhqiqatı aparan zabıt gənclərimizin bilməsini istədiyim bir cavab verdi: "Öz dininə hörməti olmayanın bizim dövlətimizə və çarımıza da hörməti olmaz. Bir daha dininə həqarət edənin iki deyil, dörd dişini qır".

Kartalın qısa xatirələrində ən maraqlı yerlərdən biri də Bakıda Ənvər paşa ilə görüşməsidir: "Onunla qarşılaşdığım zaman mən əsgəri

"Atam erməni xainin qurşunu ilə şəhid oldu" - Türkiyə parlamentinin keçici sədri

Türkiyə parlamentinin keçici sədri, 1965-1977-ci illərdə dörd dönmə millət vəkili olmuş Kinyas Kartalın həyatında Azərbaycan da önəmli yer tutub. Belə ki, uzun ömür yaşayan bu siyasətçi Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə Bakıda əsgəri məktəbdə oxuyub.

Türkiyədə adı "Kinyas" olaraq qeyd olunan bu siyasətçinin adı Azərbaycanda da bir dövr işlədilmişdir. Geniş əşirət olan bu ailə Rusiya-Osmanlı müharibələri dövründə Türkiyəyə köç edəblər.

Kinyas Kartal 1900-cü ildə İğdırda çar Rusiyasının təbəəsi olaraq doğulub. Xatirələrində ata-babaları haqqında belə yazıb: "Beşinci nəsiləndə dədəm Şəmdin Diyarbəkirin Qaracadağ bölgəsində yaşayarkən bir hadisə səbəbindən İğdir-Aralıqın Dil bölgəsinə yerləşiblər. Ondan sonra gələn nəsilər ardıcılıqla belədir: Şəmdin oğlu Məhəmməd, onun oğlu Nadir, onun oğlu Fəthi, onun oğlu Bədir və onun oğlu mən. Biz Vana köçənə qədər sərhəd dəyişiklikləri və hadisələrə görə Rusiya, daha sonra Sovet İttifaqı, İran, Osmanlı imperatorluğu, nəhayət, Türkiyə Cümhuriyyəti sərhədləri daxilində yaşadığımız zaman bu bölgə İran sərhədləri içərisində idi. Bu bölgə daha sonra rusların əlinə keçdi. Dil bölgəsi rusların əlinə keçincə hələ də Sovet İttifaqı sərhədlərində yerləşən Tanıməkəndə dünyaya gəldim".

Kinyas Kartalla bağlı parlament sənədlərində doğum yeri kimi İğdırın

çıxdı və mənə çox sevirdi. "Sənə zabıt edəcəyəm, amma süvari olacaqsan. Atının nalları gümüş olacaq, mışmarlarını qızıldan vurduracağam" deyirdi. Çox zəngin idi".

Kartalın atası Bədir bəyi əşirət ağası idi. Onların mənsub olduğu Buriki əşirətinin kürd mənşəli olduğu yazılır.

Kinyas bəy rus inqilabına da şəhidlik edib: "Rus ixtilalı mənim əsgəri liseyi bitirdiyim il başladı. O illərdə Azərbaycanda müstəqil bir türk dövləti vardı. Mən Bakıda hərbi məktəbi bitirib bir il teymən (leytenant) olduğdan sonra ruslar Azərbaycanı istila etdilər. Mənə də "qırmızı general kursu"na qatılmağımı təklif etdilər. Kommunist ideologiyasını mənimsəmədiyim üçün qatılmadım. Ruslarla və kommunistlərlə heç

"Mən müsəlmanam, məktəbinizdə müsəlmanlara yer yoxdursa, ayrılıb gedərəm. Burada müsəlman tələbələrin oxuma haqqı varsa, heç kimin mənə həqarət etməyə haqqı yoxdur. Təhqir edildim, qarşılıq verdim" dedim. Bunun üzərinə təhqiqatı aparan zabıt gənclərimizin bilməsini istədiyim bir cavab verdi: "Öz dininə hörməti olmayanın bizim dövlətimizə və çarımıza da hörməti olmaz. Bir daha dininə həqarət edənin iki deyil, dörd dişini qır".

məktəbin tələbəsi idim. Bakıdakı böyük teatrda Qurani-Kərimin əleyhinə bir çıxış oldu. Ənvər paşa bu toplantıda söz istədi və Qurani-Kərimi gözəl bir üslubla müdafiə etdi. Daha sonra mən bir neçə dostumla Ənvər paşanın yanına gəldik. "Paşam, biz də türkcə, bizə xatirə olaraq vizitkənizi verərsinizmi?" deyə soruşduq. Bir kiçik kağız parçasına adını və ünvanını yazdı, bizə verdi. Onu uzun müddət saxlamışdım. Sonra itirdim".

Görünür, bu hadisə Ənvər paşa Bakıda Şərqi Xalqların Qurultayında olarkən yaşanıb.

Demokrat Partiyadan Ədalətə

Türkiyəyə qayıtdıqdan sonra Kinyas Kartal müxtəlif işlərdə çalışıb, daha sonra siyasi həyata atılıb. Siyasi fəaliyyətə Demokrat Partiyadan gəlib. Partiyanın Van şəhəri üzrə təmsilçisi olub. 1965, 1969, 1973, 1977-ci illərdə millət vəkili seçilib. 1960-cı il hərbi çevrilişində Sivas sürgün edilmişdi. Dörd il sonra Bursa həbsxanasına göndərilib, daha sonra məhkəmədə azad edilib. Yenidən siyasətə qatılan Kartal Demokrat Partiyanın davamı olan, Süleyman Dəmirəlin liderliyindəki Ədalət Partiyasına qoşulub. 1977-ci ildə Türkiyə Böyük Millət Məclisində ən yaşlı üzv olaraq keçici sədr olub. 1987-ci ildə Ankarada "İrəvandan Vana xatirələr" adlı 22 səhifəlik kitabçası işiq üzünə gəldi. Bu qısa xatirələrdə yuxarıda bəhs etdiyimiz maraqlı bilgiler yer alıb.

O, 26 may 1991-ci ildə infarkt nəticəsində vəfat edib.

Çar Rusiyasında doğulan, Azərbaycan Cümhuriyyətində, Sovet İttifaqında, Osmanlı imperatorluğunda və nəhayət, Türkiyə Cümhuriyyətində yaşayan Kinyas Kartal haqqında Gönül Ebri adlı tədqiqatçı elmi iş, Burhan Kartal iş kitab yazıb.

nin cinayətlərindən də bəhs edib: "Keçmişdə yaşadığım yerlərdə, şübhəsiz ki, ermənilər də vardı. Onların arasında yaxşı qonşuluq qurduğumuz, yaxşılıq edib, yaxşılıq gördüyümüz ermənilər də vardı. Bir çox erməni dostum olmuşdur. Ancaq sonradan anladığım ki, ermənilərin bir qismi ikiüzlü imişlər. Bəzi ermənilər hiyləgər fəaliyyətdə imişlər. Aranın qarışmasını, əllərinə fürsət keçməsinə gözələn ermənilər də vardı. Yaxın dostumuz olduğumu zənn etdiyimiz ermənilər arasında çox tez şəkildə bizə qarşı cəbhə açıb yox etmək istəyənlər çıxdı. Atam Bədir bir erməni xaininin qurşunu ilə şəhid oldu. Bu, ermənilərin əllərimizə və əşirətimizə verdiyi ilk acı deyildi. Son acı da olmadı. Müsəlmanların olmadığı bir erməni yurdu xayalını gerçəkləşdirmək üçün çalışırdılar".

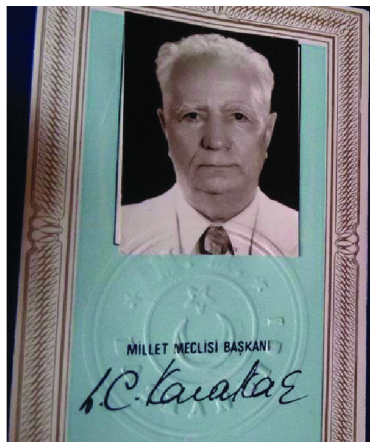
Atasının öldürülməsindən sonra əşirət yənidən Türkiyəyə qayıdıb: "9-cu Qafqaz tümeni İrəvandan geri çəkilməyə vəziyyət erməni dəstələrinin lehinə oldu. Atam Bədir bəyin şəhid olmasından sonra əşirətimiz İranda bir il də qaldı. Həmin dövrdə yurdumuz Türkiyəyə qayıtdıq. 1920-1923-cü illər arasında Van bölgəsinə köçürdük davam etdi".

Kinyas bəy xatirələrində babası Fəthi bəylə də bağlı maraqlı hadisə nəql edib: "Dədəm Fəthi bəyin komandanlıq etdiyi bizim Buriki əşirətinin meydana gətirdiyi süvari alayı 93

zaman keçib biz Türkiyəyə gəlincə mənim rus ordusunda zabıt olduğumu xəbər edirlər. Kazım Qarabəkir paşaya mənim Bədir bəyin oğlu olduğum deyilincə məsələ həllini tapır. Atam mənə Rüşti paşa ilə tanış etdikdən üç gün sonra şəhid olmuşdu".

Kartal ailəsinin rus inqilabına münasibətindən də bəhs edib: "Biz Rusiyadakı 1917-ci il ixtilalına tərəfdar deyildik. Mən o mücadilədə çarlığın tərəfində idim. Günortaya doğru ixtilalçılar əllərində zopalarla məktəbə hücum etmişdilər. Orada yaşamaq mümkün deyildi...".

Xatirələrində Kinyas bəy əsgəri liseyde oxuduğu illərdə başına gələn bəzi hadisələrdən də bəhs edib: "Mən əsgəri liseyde oxuduğum illərdə Ərzurum rus qoşunları tərəfindən işğal edilmişdi. Çöldə rus əsgərləri zəfər şənlikləri keçirərkən Ərzurum və Qafqaz xalqından ermənilər də onlara qoşulurdu. Mən hər gecə yatağıma girər, yorğanımı başıma çəkərək sabaha qədər ağlayardım... Bir gün bir erməni mənə "Məhəmməd öldürər, dərisini duzlayıb satar. Bu tələbə yoldaşımı yaxşıca döydüm, iki dişini qırdım. Döyülən tələbə yoldaşım mənə şikayət etdi. Məndən müdafiəni istədilər. Disiplin zabiti "bura dağın başı deyil, niyə dalaşdın, niyə bunun iki dişini qırdın" deyə soruşdu. "Mən müsəlmanam, məktəbi-

Torun kəndi göstərilib. Həmid, Hacıbala, Hacıbarı, İslam və Verde adlı qardaşları, 10 övladı olub. Rus, fransız dillərini bilib. Müəyyən qədər də alman və ərəbcəyə hakim olub. Türkiyəyə gəldikdən sonra həm çiftçilik, həm ticarətlə məşğul olub. Kinyas bəyin ilk xanımı Viktoriya adında bir rus generalın qızı olub.

Tiflis-Kiyev-Bakı

Kartal xatirələrində atasının onu zabıt olaraq yetişdirmək istəyindən bəhs edib: "Təhsilimə Tarıməkənddə başladım. O dövrdə rusların ibtidai və orta məktəbləri bir yerdə idi. Gimnaziya deyirdilər. Buranı bitirdikdən sonra atam mənə əsgəri lisey vermək istədi. Tiflisdə imtahana girdim və qazandım. Ukraynanın Kiyev şəhərində əsgəri liseyde oxumağa baş-

bir zaman əməkdaşlıq etmədim. Onlara dəstək olmadım və heç sevmədim".

Gənc hərbi rus inqilabı dövründə başına gələnlərdən də bəhs edib: "Bu illərdə Kiyevdən İrəvana qayıtmaq istədim. Ailəm İrəvanda idi. Şübhəsiz ki, belə bir dövrdə mənə yanlarında görmək istəyirdilər. Şərtlər mənə bu imkanı vermədi. Azərbaycanın Bakı şəhərində hərbi məktəbə girdim. Burada təhsil həyatım iki il davam etdi. İki il sonra hərbi məktəb məzunu oldum. Məzunluqdan sonra bir müddət Bakıda qaldım. Sovet ordusu İrana gedərkən mən də birliyimlə birlikdə İrana keçdim. Kazbin bölgəsində bir müddət qaldım. Sonra Sovet hərbi qərargahına müraciət edərək İrəvan şəhərinin Naxçıvan bölgəsi hərbi komis-

Oxu, oxut, abunə ol!